

Nem számít, hol kezdem, mert később úgyis visszatérek ugyanoda. Visszatérek oda, ahol elkezdtem. Vagyis a megállapításhoz. Később visszatérek ahhoz a megállapításhoz, hogy a kezdő momentumnak nincs jelentősége. Mégis el kell ismerni, hogy éppen ez a kezdet – vagyis a kezdőmomentum s ebből kifolyólag a *kezdet* mindegy voltának, bizony egészen apró mindegy voltának a megállapítása – valamiképp minden más lehetséges kezdetnél helyénvalóbb, mivel annak ellenére egyfajta igazságból pattan ki, hogy hazugságban ér földet. Amikor visszatérek a kezdő momentum mindegy voltához, már nem tekinthetem kezdetnek. Már nem a kezdet mindegy volta határozza meg, hanem az egészre jellemző általános közömbösség, melyről úgy gondoljuk, hogy magában foglalja a kezdő momentum közömbösségét is, mely ezáltal teljesen vagy legalábbis részben elveszíti különlegességét. A honnan

nem kevésbé közömbös, mint a hová, a miért és a hol. A „hogy”: a „hogy” általánosságban a legtisztább kifejeződése ennek a közömbösségnek, melyhez a későbbiekben még visszatérek. Nézz körül. Van hely, van lehetőség, keresgélve nyújtogathatod a nyakad. Csak találj valamit, ami miatt érdemes nyújtózkodnod. Ha lehet, annyira, hogy – ha a kinyújtott s így felkínált fejet levágják – legyen elegendő időd élvezni a fő gurulását hőn áhított tárgya felé. Az állatok most nem engedik, hogy kialudjam magamból a boros mámort, ez egyértelműen ront a munkám minőségén. Napkeltekor először a hegy felől kukorékolnak a kakasok, erre part menti társaik felelnek, aztán az ég madarai zendítenek rá hangos csiviteléssel, de a legrosszabb a kutyák eszeveszett csaholása. Déltájban már túl fáradt vagyok a munkához. Eszem egy kis kenyeret, esetleg egy tojást (így legalább abból nem kel ki több kakas), és elfogyasztom az aznapi első korsó bort. Különben nem érdemes alvással próbálkoznom. Ebben a napszakban az emberek zaja nem hagy nyugodni. Az emberi tevékenységeket három csoportba lehet sorolni: munka, játék és szex. Ezenkívül ott van még a pihenés, ide tartozik minden, ami a test formába hozását célozza,

vagyis a mosdás és a táplálkozás is, de, mint ismeretes, a pihenés nem tevékenység. Ha közelebbről szemügyre vesszük a három kategóriát, talán még jobban leszűkíthetjük őket. A játék egyszerre edzés és tanulás, és a gyerekek rendkívül komolyan játszanak. A játék is a munka kategóriájába tartozik. A szex a tevékenységben résztvevők helyzetétől és szándékától függően játék vagy munka, mivel azonban éppen most irtottuk ki a játék kategóriáját, csak egy lehetőség marad. A szexuális tevékenységet csakis egyfajta munkaként definiálhatjuk, és örömteli lenne, ha minden résztvevő ugyanolyan komolyan venné, mint azok a rabszolgák, akik tudják, hogy bele kell törődniük a sorsukba. Nem ők fröcsögnek, gyalázkodnak és szitkozódnak, miközben mások átadják magukat az ebéd utáni szunyókálásnak – inkább azok zúgolódnak, akik azt hiszik, hogy urai a helyzetnek, meg vannak győződve róla, hogy tulajdonképpen saját érdekük megfelelő körülmények között kielégülni, és sosem jutna eszükbe, hogy vágyukat mások utasítására elégítik ki. Tehát egy kategóriánk maradt, melybe beletartozik minden olyan emberi tevékenység, amelynek nincs köze a test regenerálódásához.

Ez a kategória a munka. A test regenerálódása felkészülés a munkára, eszerint pedig a pihenés is tevékenységnek tekinthető, azaz a tevékenység egy részének, hiszen csak egyetlen tevékenység létezik, mégpedig a munka. A pihenést nem kell a munka tétlenebb formájának tekintenünk, ahogy minden mást, amivel egyébként terhelnek minket, s amit el kell viselnünk, mint például a gabona őrlését vagy azt, hogy gazdánk pároztasson minket. A szolgasorban élők vigasztalására el kell mondanunk, hogy a világban csak egy munkaadó létezik, s a tirannusok meg a hóhérlelkűek is neki tartoznak engedelmességgel. Ettől az erőtől kukorékol a kakas, lüktet a farok, csahol a kutya. Fogalmam sincs, hogy hívják az említett despotát, de nap mint nap elátkozom őt. Csak ritkán sikerül elszundítanom ebéd után, pedig nem vetem meg a bort. Ehelyett néhány órás forgolódás után felkelek, s hogy ne fájduljon meg a fejem a korábban elfogyasztott nedűtől, töltök magamnak még egy kicsit. Esténként nem mindig sikerül értelmes eszmecserét folytatnom az emberekkel. Amikor a városba érkeztem, elterjedt a híre, hogy távoli országokban váltam bölcsészé. Hírnevem, bár némiképp megkopott,

azért még tartja magát. Egy madár éppen most tojta le a kezemet, pont akkor, amikor e sorokat diktálok. Talán ennyi elég mostanra. Valamilyen hatalom talán éppen azt próbálja kifejezésre juttatni, mennyire nem érdekli, hogy elátkozom és szentségelek miatta. De tulajdonképpen miért is kellene véleményyt formálnia? A fröcsögségnél meg az átkozódásnál sokkal szerencsésebb megállapítani a közömbösséget, folyton-folyvást, amíg kívül-belül meg nem keményedünk. Ettől a ponttól kezdve talán majd bölcsnek tartanak, de még ettől sem szabad túl sokat képzelnünk magunkról. A madárpiszok sárga és folyós, belseje fehér és valamivel szilárdabb, melyben – ha közelebbről megvizsgálom – bizonyára egyfajta magot találok. Magot. A madár hátsójából kipottyanó bogyó eltalált. A mag azonban kietlen tájra hullt. Kezem nem fog kicsírázni. Kezem nyomán sehol sem támad új élet.

A tengerparti kis házakat és síremléket innen a hegyoldalból tulajdonképpen nem lehet megkülönböztetni. Egytől egyig apró kockák vörös cseréptetővel. A holtak városa közelebb van a tengerhez, az élők valamivel feljebb húzódtak a hegy felé. Csak ezért tudom, hogy mi micsoda. A halászok

hálóikkal reggelente átvágnak a holtak városán. S a gyerekek pucéran szaladnak keresztül rajta, hogy megmártózhassanak a tengerben. Az esténként idelátogatók áldozati tüzet gyújtanak elhunyt szeretteiknek, a koldusok lesben állnak, hogy megkapják a részüket, s felbukkannak az örömlányok közül a legrosszabbak, azok, akik nappal a holtak házaiban alusznak, sötétben pedig előbújnak, hogy a halottak eledeléből egy darabkáért az élőkkel párosodjanak. Képtelen vagyok kialudni a bor hatását az állatok miatt, amelyek a lejtőn sűrűn növe, apró olajfák között élnek és zajonganak. Éjszaka a kutyák lármáztak. A fekete szuka, mely seregnyi, ránézésre legalább két különböző kantól származó kölykével kóborolt a környéken, elviselhetetlenül vonyított. Kiküldtem Hermeroszt, hogy egy lapáttal űzze el. Amikor visszajött, vérzett a karja, megkapta a dög. Azt mesélte, hogy az anyaállat az egyik kölyke miatt nyüszített, melyet valószínűleg néhány városbeli gyerek vert agyon husággal, egyszerűen nem hagyta magát elkergetni. Hiába ütötte a lapáttal, eltúrta, miközben gyászolt, azt azonban nem hagyta, hogy megpróbálja lelökni a lejtőn, el a szétlapított kölyök tetemétől. Hermerosz

rettentően büszkén írja ezeket a szavakat, mintha az, hogy nevét papírra vetettem, már megtisztította volna a halandóságtól. Az első, amit megpillantottam, amikor hajóval ideérkeztem, a holtak városa volt, ez a város arca. Karók azoknak a nevével, akik nem siethettek elébem. Minden karón tábla a felirattal: a sírnál tilos a dolgunkat végezni, és kísértetek, fúriák és a holtak birodalmának mindenféle undorító lényei veszik üldözőbe azt, aki a megboldogultak között nem átall megválni a beleiben lerakódott holt anyagtól. A halottak belseje más, amíg valami kis táplálék található benne, tele van nyüzsgő étellel. Jómagam nem kérek más áldozatot, mint a nap folyamán összegyűlt holt anyagot. Hálás lennék, ha ebben a tudatban fordulnátok a síromhoz, vagy semmivel se illessétek. A tücskök már rá is zendítettek a ciripelésre. Azért jöttem, hogy igyam, s ámulatba ejtsem az embereket, gondolkodni nem állt szándékomban, hiszen ezzel semmire sem megyek. Az élőket a gondolat különbözteti meg a holtaktól. Az élet a melegben fogan, a domboldalban, a sűrű olajfák árnyékában. A halál hideg, a gondolatból születik, és a tapasztalatot jelzi. Ha másokhoz fordulunk, mondandónkat – se szóban, se írásban – ne

zárjuk azzal, hogy felhívjuk a figyelmet a halálra. Hiszen eleve benne foglaltatik a mozdulatban, amikor végleg bezárjuk a szánkat. Önmagát nevezi meg. Elégnek kell lennie, ha valami közönségesre mutatunk és hagyjuk az ellentétet beszélni. Minél többet emlegetjük a csip-csup ügyek kapcsán, annál erőteljesebben kirajzolódik az ellentét. A halál az egyén halálán keresztül panaszkodik arra, hogy híján van a közönséges dolgoknak. Például az utálatos tücsköknek.

2

Hangok:

Idézetek idősebb Plinius *Historia naturalis*
című művéből

Idősebb Plinius

Ifjabb Plinius

Dioklész, rabszolga

Idézet a *Historia Naturalis* című műből

Arra kérem az olvasókat, ne feledjék: azért sietek, hogy részletesen leírhassam az egész világot.

ELSŐ JELENET

Pliniusnak vérzik az orra. A hátán fekszik az ágyában és belebámul a sötétbe. Dioklész rózsaoajlajba mártott gyapjúpamacsot tömköd az orrába. Ura nehézkesen veszi a levegőt, torka minden belégzéskor sípoló hangot ad. A sápadt fény nem ér fel a plafonig. Dioklész tunikájába törli olajos ujjait, majd

a lámpával, a táblákkal és a vesszővel visszaül az asztalhoz. A púnoké a legjobb méhviasz, mormogja Plinius, s a vessző belekarcol az írotábla kevésbé finom viaszborításába; az állandó törléstől maszatos és megvan feketedve. Dioklész megtanult írásra használt kezével hallani, csak a világ kis része jut el hozzá. A sötétben lehetetlen megállapítani, milyen magas a szoba. Pliniusnak az az érzése, hogy a plafon ütemesen emelkedik és süllyed, akadozó légzését követve. A hátán fekszik, nyaka alatt párna. Két keze mellette pihen. Méhviaszból mindig a legsárgábbat kell keresni, azt, amelyik leginkább méz illatú, mondja. A világ bölcsessége kínok között, sípolva hagyja el torkát a sötétben. Minden mondat utolsó szótagját elnyújtja, s tökéletesen megformálja, ám azok ennek ellenére nyögéssé változnak. Most felemeli bal karját és a hús, sima, teljesen mozdulatlan falhoz emeli.

Idézet a *Historia Naturalis* című műből

A napkelte és a napnyugta nem hagy kétséget afelől, hogy a világ örökös és nyughatatlan körmozgással, elmondhatatlanul

gyors forgással, huszonnégy óra alatt fordul körbe. Nem lenne könnyű megmondanom, hogy a szakadatlan forgással pörgő hatalmas tömeg által kiadott hang olyan hangos-e, hogy túl van az érzékelés határain – Herkulesre, éppen úgy, mint a vele együtt körbe forgó, saját pályájukat járó csillagok csengése – vagy valamiféle édes, hihetetlenül kellemes összhangzás. Számunkra, akik ebben a világban élünk, némán siklik az éjszaka és a nappal is.

Idősebb Plinius

Az óriási építési terület, ahol apám az új színházat építette, tele volt taposómalommal működtetett emelőkkel. A leghitványabb rabszolgák dolgoztak itt. Görögül vagy latinul egy szót sem tudtak, arról pedig, hogy mi a színház, fogalmuk sem volt. Nem annyira az előre és felfelé vetődő csupasz, izzadt testek látványa ragadott meg, ahogyan a rabszolgák megmozdították a forgó kerekeket, és felemelésre váró, nagy követ. Hanem a hangok; a hús paskoló hangja, ahogy minden pillanatban a gerendákhoz csapódott, illetve a rabszolgák nyögése, jajgatása és

érthetetlenül elmotyogott átkozódása. Pont ilyenek képzelem el a világegyetem hangját. Bolygók és csillagok húzzák az igát pályájukon, kötelek, hengerek, emelők nyikorognak és recsegnek. Püthagorasznak elment az esze, amikor kozmikus harmóniákról beszélt. Az univerzum hangját mindig súlyos erőlködésnek éreztem, mintha germán és numídiai rabszolgák vonszolnák taposómalmokban. Az erőlködés folyamatos hangja, melyet időnként túlharsog az ostor pattogása. A tiszta, fenséges éter mogorván levegővé kavarodik, aztán vízzé válik, majd teljesen feladja magát, s föld, agyag, hús és kő lesz belőle, majd olyan keményen, akkora erővel préseli össze magát, hogy kiszökik belőle a lélek, és a megkönnyebbülés sóhajával éterként ismét az égbe száll. A piaci oszlopsor mellől, ahol tanítottak, láttam a rabszolgákat robotolni, és hallottam az egészet. Ez adta az állandó aláfestést, miközben az árnyékban magoltam az istenek teremtését és Trója elfoglalását megéneklő görög verssorokat. Csak olyan szóvirágokkal és gondolatokkal foglalkoztam, amelyeket lélegzetem, a pusztaszellem fogott össze. Homérosz és Hésziodosz összesodort, agyonszopogattott halhatatlanságait ízleltem nyelvemen

az árnyékban, az oszlopsornál, a piacon Novum Comumban. Ahogy a rabszolgák munkájának a taposómalomban, úgy az enyémenek is az volt a célja, hogy mozgásba hozza és életet adjon a holtaknak; én a halott léleknek, ők a halott anyagnak. Egy késő nyári délutánon egy rabszolga elpusztult a taposómalomban, kilehelte lelkét a burkából. A lélek elegánsan felemelkedett, és elvegyült a felettünk lévő fényes éterben. Akkor halt meg, amikor nekifeszült a kőnek, s időbe telt, amíg felfedezték. A taposómalomban robotoló két társa nem torpant meg, folytatta a sehoiva sem vezető előre és felfelé mászást. A halott, aki hozzájuk hasonlóan négykézláb mászott előre, a hátára fordult, a deszkák a koponya és a gerincoszlop találkozásánál a tarkójának csapódtak. Nem reagált. Tetemét kilökték a kerékből, s egy másik rabszolgát vetkőztettek le, majd hajtottak be a helyére. A hulla egész délután a kerék mellett hevert a napon, az építkezés kellős közepén. Ahogy ott feküdt a hátán, felsőteste kitekeredett. Egyik szeme csukva volt, a másik nyitva, germán sötétkéken meredt az égre. Az erőlködéstől és a teljes mozdulatlanságtól, mely az erőlködés következménye volt. A kerék tovább forgott a tetem mellett, az eleven

mozdulatokat továbbította a halott anyagnak, a színház hatalmas kötömbjeinek. Meg merem kockáztatnia, hogy a színházban, miután felépült, sosem mutattak be ilyen hatásos darabot.

Idézet a *Historia Naturalis* című műből

A mi időnkben, az isteni Claudius császársága alatt, a legmagasabb ember egy Gabbara nevű, arábiai férfi volt, aki kilenc láb és ugyanannyi hüvelyk magasra nőtt. Az isteni Augustus alatt ketten is fél lábbal magasabbak voltak, akiknek a testét ezen csodálatos tulajdonságuk miatt Sallustius kertjében helyezték el. Pusiónak és Secundillának hívták őket.

Idősebb Plinius

Még azelőtt történt, hogy láttam volna a halált vagy a gyilkolást. Még azelőtt történt, hogy anyám és dajkám karjaiból apám és üzleti kapcsolatai felügyelete alá kerültem. Nyár volt és fullasztó forróság, én pedig anyám szoknyájába csimpaszkodtam.

Sallustius kertjének hosszú promenádjain sétáltunk, melyet éppen ezekben a napokban nyitottak meg a járókelők előtt; udvariasan köszönöm kellett a többi, gyereket sétáltató asszonynak. Két félénk apróság, akik nem ismerik egymást, elbújnak anyjuk mögött, a ruhájába kapaszkodnak, és fejüket kidugják combja mögül. Micsoda pillantásokat küldenek ezek a gyerekek egymásnak! Ha tehetnék, mármint ha lehetségesnek tartanák, ölni tudnának. Mandulafenyő, nyárfa, platán. Hús márványpadok az árnyékban, ahol az idős hölgyek szusszannak egyet türelmetlen unokáikkal. A keskeny, meredek ösvények a kert különböző szintjei között, a vörössárga por, mely felkavarodik és a szandálokra, lábakra meg a tóga szegélye menti hajtásokba telepszik. A szatócsok és az ajándékarusok kiáltása: *Salve domina!* Anyám vörös agyagból készült kis szamarat vásárolt nekem. A bőrszíjon függő csecsebecsét nyakláncnak szánták. Anyám bevett a szíjból, hogy a csuklómon hordhassam, s így ne fedje el az előkelő származásomat hirdető, mellemen lógó aranygolyót. Az ajándékarus bőre sötét volt és cserzett a verőfénytől meg a portól, amelyben egész nap ácsorgott. Görög akcentussal beszélt,

fülében nagy, oxidálódott rézkarikát viselt. Üggyel-bajjal lehajolt hozzám és így szólt: „A szamár szorgos állat, emlékeztessen mindig a szorgalomra, barátocskám. Dolgozz, kis csacsi, hasznodra fog válni.” A tunika mellén lévő zsebből egy fügét húzott elő, és kényszeredett mosollyal nekem adta. A füge össze volt passzírozva. „Köszönd meg az úrnak” – noszogatótt anyám. Ő azonban nem volt úr. A szamarat pedig, amelyet tőle vásároltunk, gyerekek készítették, nem a görög ügyetlen, piszkos ujjai. Az agyagban látni lehetett az apró ujjhegyek el nem simított lenyomatait. Dolgozz, kis csacsi. A görög ott, Sallustius kertjében, egész nap agyagfigurákat árult, melyeket valahol gyermekei gyártottak tömegével. A kis állatot nem szeretetből vagy kíváncsiságból készítették, s bár néhány perccel korábban még azért nyúztam anyámat, hogy vegyen nekem egyet, most kedvem lett volna összetörni. Egyáltalán nem hasonlított szamárra. A nyaka túl rövid és vaskos volt. A lábai gacsibák és nem egyforma hosszúak, képtelen lett volna megállni. Ráadásul bandzsított. És megfeledkeztek az orrlyukakról is. „Hogyan sarkallhatna munkára? Hiszen kontármunka” – nyafogtam. Az oszlopokra

táblákat szögeztek fel a legfrissebb hírekkel; acta diurna; pletykák, esküvők és válások, a hozomány nagysága, megjegyzések, hogy mit *látthatott* a vőlegény a lányban, végül egy kút Suburrában; hallottad, hogy kinek a férjét választották be a tízek tanácsába?; jóslatok és a csillagos ég magyarázatai, jó hírek nektek, akiknek férje vagy fia Germaniában harcol; reklámtáblák a sétány fáinak vasos törzseire szegezve: nagy tiszteletnek örvendő asszonyok, járulatok egy kicsit hozzá a háztartáshoz, az Esquilinus dombon élő Marcus Scorius csilingelő pénzermékért megvásárolná levágott hajkoronátokat; valódi egyiptomi kozmetikum; gerjeszd be férjedet núbiai dobtáncsal; bravúros fellépés az udvarnál; szőrtelenítés olcsón és fájdalommentesen; nem kívánatos állapotok megszüntetése az egészség veszélyeztetése nélkül; családi átkok feloldása, hozzon magával egy kakast vagy egy fekete kutya-kölyköt áldozati állatnak; ismeri-e a város legjobb halszósztát; béreljen siratókórust szerettei emlékére; drágakövek és festmények, a legcsodálatosabb elefántcsontból készült miniatűrök dióhéjban; rendelje meg családtörténetét görögül vagy latinul. Íme, betekintést nyertem az asszonyok világába.